

RECENSIES

Isaac Beeckman is echter in deze context geen gelukkig voorbeeld. Hij was bepaald niet een man die stevig geworteld was in een praktisch-wetenschappelijk milieu en een sterke persoonlijkheid was hij ook niet. Het is mogelijk dat hij in zijn geboorteplaats Middelburg inspiratie voor zijn mechanistische wereldbeeld heeft opgedaan in de omgeving van iemand als Philippus Lansbergen, maar belangrijker was zijn 'normale' academische opleiding in Leiden bij de ramist Rudolf Snellius. Daarmee is niet bewezen dat de veronderstelde praktisch-wetenschappelijke subcultuur niet bestond; het is nog steeds denkbaar dat alleen een gebrek aan bronnen het ons onmogelijk maakt dat milieu te reconstrueren. Maar wát we weten van de Zeeuwse wetenschap in de zeventiende eeuw wijst vooralsnog niet overduidelijk in de richting van de door Frijhoff gesuggereerde voorlijke tweesporigheid van de wetenschap in het gewest.

Daarom kan misschien ook nog een andere verklaring voor het ontbreken van een wetenschappelijke traditie in Zeeland overwogen worden. Wat in verschillende artikelen in de bundel regelmatig terugkeert, is het feit dat Zeeuwse wetenschapsbeoefenaars in verschillende opzichten afhankelijk waren van hun Hollandse contacten. Roels correspondeert vooral met Clusius in Leiden, Beeckman doorbreekt zijn isolement pas als hij een carrière in het onderwijs in Holland begint, De Muncks inspirator Stocke was een leerling van de Utrechts-Leidse hoogleraar Musschenbroek en De Munck zelf was later zelfs pijnlijk afhankelijk van Hollandse correspondenten en het oordeel van een Leids hoogleraar als Lulofs. Wijst dit er niet op dat de samenhang in de Zeeuwse wetenschapsbeoefening niet gezocht moet worden in Zeeland zelf, maar in het wetenschappelijk gezien hoger ontwikkelde Holland? Al vroeg in de zeventiende eeuw moet de wetenschapsbeoefening in de Republiek een hiërarchisch geordend 'systeem' zijn geweest, waarin Holland, met een duidelijke wetenschappelijke infrastructuur van uitgevers, verzamelingen en een universiteit, het centrum vormde en Zeeland tot de periferie behoorde. Hier ligt een terrein voor nog heel veel regionaal-wetenschapshistorisch onderzoek, ook in andere gewesten.

K. van Berkel

P. W. F. M. Hamans, *Geschiedenis van het seminarie van het eerste bisdom Roermond 1570-1813* (Dissertatie Augsburg 1984; Brugge: Tabor, 1986, 537 blz., f49,90, ISBN 90 6597 103 3).

Deze omvangrijke dissertatie, verdedigd aan de katholieke theologische faculteit van de universiteit van Augsburg, telt twee delen. In deel I (hoofdstukken 2 en 3) wordt het Roermondse seminarie vóór de komst van de dominicanen beschreven (1570-1680) te weten de oprichting van het seminarie door bisschop Wilhelmus Lindanus (1570-1588) en het seminarie van 1599 tot 1680. In deel II komt de periode 1680-1813 aan bod, toen het seminarie onder leiding van de dominicanen stond. De vier hoofdstukken van dit deel zijn respectievelijk gewijd aan de reorganisatie van het seminarie door bisschop Reginaldus Cools (1677-1700) en de stabilisatie onder bisschop Angelus d'Oignies (1680-1722); het tweede en derde kwart van de achttiende eeuw, een periode van rustig bestaan (1722-1775); de eindfase van het seminarie in Roermond (1775-1798) en het seminarie te Nijmegen (1798-1813). Na een slothoofdstuk (hoofdstuk 8) waarin hetgeen voorafging nog eens chronologisch en thematisch wordt samengevat, volgen zestien bijlagen (379-510) waarvan met name genoemd moeten worden een lijst van professoren uit de orde der dominicanen in de achttiende eeuw en een lijst van studenten, van wie vaststaat

dat zij aan het Roermondse seminarie studeerden. Een register van eigen-, plaats- en zaaknamen sluit het proefschrift af. De auteur heeft intensief naar archivalische en literaire documenten gespeurd, hetgeen duidelijk blijkt uit het overzicht van geraadpleegde bronnen en literatuur (19-46).

In de Inleiding van deze studie (hoofdstuk 1) wordt het seminariedecreet van het concilie van Trente, zijn voorgeschiedenis en vroege doorvoering beschreven. De kernvraag voor de auteur vormde de kwestie in hoeverre in het eerste bisdom Roermond het seminariedecreet van het concilie van Trente toepassing vond. Bij zijn onderzoek in de diverse periodes van de geschiedenis van het Roermondse groot-seminarie neemt de schrijver de drie belangrijkste kenmerken van dit decreet, zoals deze door de Duitse kerkhistoricus Hubert Jedin zijn geformuleerd, als uitgangspunt. Deze kenmerken luiden: 1 een seminarie is uitsluitend bedoeld voor geestelijke en wetenschappelijke vorming van kandidaten voor het priesterschap; 2 een seminarie kent een gemeenschapsleven, waarbij de studenten in één huis wonen, leven en studeren; 3 een seminarie staat onder de verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop.

Hamans laat zien hoe in de eerste periode 1577-1588 de Roermondse bisschop Wilhelmus Lindanus (1561-1588) aanvankelijk door oorlogsomstandigheden er niet in slaagde een seminarie op te richten. Toen Lindanus in 1581 van paus Gregorius XIII en van de hertog van Parma toestemming verwierf in het Theobaldklooster te Roermond het seminarie onder te brengen, volgde spoedig de oprichting. Van 1581 tot 1588 hebben de vijf of zes studenten echter niet, zoals het seminariedecreet voorschreef, in een leefgemeenschap te samen gewoond. In 1588 bij de benoeming van Lindanus tot bisschop van Gent ging het seminarie weer ten onder.

De beschikbare gegevens over het seminarie tijdens de zestiende en zeventiende eeuw zijn niet bijzonder talrijk. Nadat het seminarie in 1619 weer was heropend, bleef het van 1645 tot 1653 opnieuw gesloten. Nadien had het eerder de status van een klein-seminarie. Van 1676 tot ongeveer 1695 was er waarschijnlijk weer sprake van een groot-seminarie. Aangezien de seminaristen gedurende een groot deel van de zeventiende eeuw niet in één leefgemeenschap hebben gewoond, beantwoordde het Roermondse groot-seminarie slechts ten dele aan het Trentse seminariedecreet.

Toen bisschop Reginaldus Cools o. p. in 1695 het seminarie hervormde en hij aan zijn medebroeders, de dominicanen, de leiding ervan gaf, liet hij, hoewel dat tegen het seminariedecreet indruiste, ook niet-priesterstudenten tot de filosofielessen toe. Waarschijnlijk was dit de randvoorwaarde, die de stedelijke overheid van Roermond stelde voor de vestiging van een dominicanenklooster in de stad. De opvolger van Cools, bisschop Angelus d'Oignies, verplichtte alle kandidaten voor wijdingen in het bisdom die of in Keulen of in Leuven hun theologische studies hadden voltooid om tenminste drie maanden in het Roermondse seminarie te wonen. Een aantal seminaristen woonde in de stad op kamers en betaalde zelf hun opleiding.

In Roermond bleef het aantal seminaristen dat buiten het seminarie woonde tot 1790 toenemen. Sinds 1785 konden zij ook op andere opleidingsinstituten in de buurt hun opleiding ontvangen namelijk bij de dominicanen te Sittard, welke opleiding was opgericht met de goedkeuring van de bisschop van Luik. Voorts was er de theologische school te Geldern, uitdrukkelijk bedoeld voor de Pruisische gebieden, waarvan een deel onder de geestelijke jurisdictie van de Roermondse bisschop ressorteerde. In 1793 werd het gemeenschappelijk leven te Roermond opgeheven. Toen het seminarie vijf jaar later vanuit de bij de Franse Republiek ingelijfde stad Roermond naar Nijmegen in de Bataafse Republiek werd verplaatst, ging het seminarie voor het eerst als theologische en filosofische opleiding voor de dominicanen fungeren. Het bleef echter onder de verantwoordelijkheid vallen van de bisschop van Roermond. Aangezien het seminarie

van 1798 tot 1806 en van 1810 tot 1813 niet over een eigen gebouw beschikte, kon er van een gemeenschappelijk leven, overeenkomstig de eisen van het seminariedecreet geen sprake zijn.

De dissertatie van Hamans is met name daarom zo volumineus uitgevallen omdat de auteur meer descriptief dan thematisch en analytisch te werk is gegaan. Mede door het stelselmatig herhalen van het gekozen onderzoekschema, ook als in een bepaalde periode niet over de genoemde kenmerken te berichten valt, blijkt het uiteindelijk resultaat nogal eens aan oppervlakkigheid mank te gaan. De vraag naar de geestelijke bagage van de studenten, die volgens Hamans een goede wetenschappelijke vorming kregen, wordt nauwelijks beantwoord. Ook schiet de auteur tekort in de beschrijving van reformatie, jansenisme en Verlichting. Juist omdat de horizon van dit proefschrift eigenlijk beperkt is gebleven tot een binnenkerkelijk verhaal van het diocees Roermond, is de kerkpolitiek van de felle anti-jansenist Humbert Guillaume de Précipiano, aartsbisschop van Mechelen en van diens suffraganen onder wie Cools uit Roermond onvermeld gebleven. Deze Zuidnederlandse bisschoppen legden namelijk in 1692 het formulier van 1665 weer op, waarmee zij lieten stipuleren dat, wilde men als orthodox-katholiek door het leven gaan, men onder ede moest verklaren dat de leer in de vijf stellingen neergelegd uit het boek van Cornelius Jansenius was geëxcerpeerd en dat deze leer ketters was. Paus Innocentius XII (1691-1700) verbood in 1694 de bisschoppen van de Zuidelijke Nederlanden, onder wie Cools, bepaalde clausules aan het Formulier toe te voegen. Deze paus wilde ervoor waken dat men de vage beschuldigingen van jansenist te zijn niet zou gebruiken tenzij duidelijk vaststond dat de aangeklaagde persoon ook een van de stellingen hield of onderwees. De aartsbisschop bleef met zijn suffraganen echter het in zijn ogen oprukkend jansenisme in de Zuidelijke Nederlanden, Frankrijk en in Rome fel bestrijden. Ook het gegeven dat de Roermondse bisschop heel uitdrukkelijk de privileges van de Leuvense universiteit bruskeerde die ook in die dagen haar alleenrecht inzake het theologische en filosofische onderwijs verdedigde, maar in de ogen van de anti-jansenisten uiterst verdacht was, wordt met weinig diepgang behandeld.

Hier moet worden vermeld dat de auteur wel in zijn literatuurlijst en ook in noot 63 op pagina 181 de dertien delen *Jansenistica minora* en de vier delen *Jansenistica* van de hand van L. Ceyssens O. F. M. opvoert, maar het blijkt niet dat de auteur zich in deze materie bijzonder verdiept heeft. Als schrijver het door hem geciteerde werk van Isaac Vazquez, *L'oeuvre littéraire de Lucien Ceyssens sur le jansenisme et l'antijansenisme devant la critique* (Rome, 1979) grondig had bestudeerd, dan zou hij heel gemakkelijk via de daar geboden literatuur de theologische en pastorale spanningen in de Mechelse kerkprovincie in het laatste decennium van de zeventiende eeuw hebben kunnen beschrijven. Dan zouden de reorganisatie van het Roermondse seminarie in 1695 door Cools en de stabilisatie door d'Oignies in een ander daglicht zijn komen te staan.

M. G. Spiertz

G. Th. Jensma, e. a., ed., *Universiteit te Franeker 1585-1811. Bijdragen tot de geschiedenis van de Friese hogeschool* (Fryske Akademy 648; Leeuwarden: Fryske Akademy, 1985, 523 blz., ISBN 90 6171 648 9); A. P. van Nienes, e. a., *De archieven van de universiteit te Franeker 1585-1812* (Leeuwarden: Rijksarchief in Friesland, 1985, 339 blz.); E. H. Waterbolk, e. a., met een voorwoord van W. R. H. Koops, *Academisch onderwijs in Franeker en Groningen 1585-1843. IJver en wedijver* (Groningen: Universiteitsmuseum, 1985, 106 blz., ISBN 90 3670 004); J. Visser, ed., *Album Collegii Studiosorum ex Gymnasio Leovardiensi (1626-1668)* (Franeker: T. Wever, 1986, 224 blz., f69,50, ISBN 90 6135 404 8).